

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง การสร้างการเรียนรู้เรื่องการอพยพย้ายถิ่นเพื่อเสริมสร้างสันติสุขของชุมชน ประมงพื้นบ้าน จ.ปัตตานี ระยะที่ 2 มีวัตถุประสงค์หลัก คือ (1) เพื่อหาแนวทางสร้างการเรียนรู้เรื่องการอพยพย้ายถิ่นเพื่อเสริมสร้างสันติสุขของชุมชนประมงพื้นบ้าน จ.ปัตตานี และ (2) เพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาภาคีในการดำเนินงานวิจัยร่วมกันระหว่างชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน จ.ปัตตานีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันจะเป็นการ “สร้างเวที” ให้กับชุมชนได้พัฒนาทิศทางในการแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างเป็นรูปธรรมโดยผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผลการดำเนินงานตลอดระยะเวลาโครงการ พบว่า

1. การประมวลความรู้เรื่องการอพยพย้ายถิ่น

การอพยพย้ายถิ่นในชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี จำแนกได้ 4 ประเด็น คือ (1) ปัจจัยต่อการอพยพไปหางานทำที่ประเทศมาเลเซียของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี (2) การปรับตัวของสมาชิกจากชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานีเมื่ออพยพไปทำงานที่มาเลเซีย (3) ปัญหาของแรงงานรับจ้างนอกระบบจากชุมชนประมงพื้นบ้าน จ.ปัตตานีที่ไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย และ (4) ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายของแรงงานต่อชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี ซึ่งผลจากการศึกษา พบว่า

1.1 ปัจจัยต่อการอพยพไปหางานทำที่ประเทศมาเลเซียของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี สามารถจำแนกปัจจัยได้เป็น 2 ประการคือ ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด

ปัจจัยผลักดันที่ส่งผลต่อการอพยพไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด คือ การมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนๆ ที่ไปทำงานอยู่ก่อนแล้วที่มาเลเซีย ชักชวนให้ไปทำงาน, การอยู่ที่หมู่บ้านไม่มีงานให้ทำและสมาชิกในครอบครัวทำการประมงได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว เพราะทรัพยากรประมงเสื่อมโทรม และหางานทำในประเทศไทยได้ยาก

ในด้านปัจจัยดึงดูดที่ส่งผลต่อการอพยพไปทำงานที่ประเทศมาเลเซียและมีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด คือ ที่ประเทศมาเลเซีย สามารถหางานทำได้ง่ายกว่าในประเทศไทย ซึ่งจะมีรายได้ให้กับครอบครัวเพิ่มมากยิ่งขึ้น, ทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับได้จากการทำประมงที่มาเลเซีย มีราคาสูงกว่าในประเทศไทย และการไปทำงานที่ประเทศมาเลเซียทำให้รายได้ ในครัวเรือนดีขึ้น มั่นใจในการปฏิบัติศาสนกิจของตนเอง รวมทั้งการอพยพไปหางานทำที่ประเทศมาเลเซีย จะเป็นหนทางที่ดีที่สุดในการที่จะสร้างงานสร้างอาชีพ มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว เพื่อเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัวได้

1.2 การปรับตัวของสมาชิกจากชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานีเมื่ออพยพไปทำงานที่ มาเลเซีย ในสองอาชีพหลัก คือ 1) การทำงานในร้านอาหารประเภทต่างๆทั้งร้านขายข้าวราดแกง, ร้าน คัมย่า และ 2) การไปทำงานบนเรือประมงขนาดใหญ่ มีการปรับตัวในลักษณะต่างๆ ดังนี้

- การปรับตัวเพื่อสร้างเสริมทักษะการทำงานในร้านอาหารและบนเรือประมง คือ การ เรียนรู้ เสริมสร้างทักษะต่างๆ เพื่อให้ตัวเองสามารถทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้มีประสิทธิ ภาพ

- การปรับตัวในเรื่องการสื่อสารในการทำงาน
- การปรับตัวในเรื่องเวลาการทำงานและการใช้ชีวิตในการทำงาน
- การปรับตัวในเรื่องปัจจัย 4 ทั้งในด้านการรับประทานอาหาร การพักอาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มและการรักษาพยาบาล
- การปรับตัวในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์ การรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายของร้าน อาหารที่มาเลเซีย

1.3 ปัญหาของแรงงานรับจ้างนอกระบบที่ประเทศมาเลเซีย มีปัญหาหลักๆ ดังนี้

- ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเดินทาง (Passport) ส่วนใหญ่ใช้เพียงหนังสือเดินทางใน การเข้าไปทำงาน
- ปัญหาการไม่มีใบอนุญาตทำงาน (Work permit) ทั้งใบอนุญาตทำงานบนเรือประมง ขนาดใหญ่ และใบอนุญาตทำงานในร้านอาหาร
- ปัญหาในเรื่องปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกิน ที่พัก เครื่องนุ่งห่มและการ รักษาพยาบาล
- ปัญหาการค่าใช้จ่ายที่สูง ทั้งค่าใช้จ่ายทั้งที่มาเลเซียและค่าใช้จ่ายของครอบครัวที่ ชุมชนบ้านเกิด
- ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง ความขัดแย้งในการทำงาน และการเอาเปรียบในการ ทำงาน
- ปัญหาการลักลอบขโมยน้อยในการทำงาน
- ปัญหาการไม่สามารถขอใบอนุญาตผู้ประกอบการร้านอาหารได้ด้วยตนเอง

1.4 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายของแรงงานต่อชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัด ปัตตานี สามารถจำแนกได้เป็น 2 ด้าน คือ ผลกระทบด้านบวกและผลกระทบด้านลบ

ผลกระทบด้านบวกจากการเคลื่อนย้ายแรงงานต่อชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี ประกอบด้วย การมีงานทำและการมีรายได้มาจุนเจือครอบครัว

ผลกระทบด้านลบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานต่อชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี ประกอบด้วย 1) ภาวะหนี้สิน 2) ผลกระทบในเรื่องการไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบ และ 3) ผลกระทบในมิติทางสังคม มีอยู่ 2 ระดับ คือ ผลกระทบในระดับครอบครัว ในเรื่องการเลี้ยงดู อบรมขัดเกลาบุตรหลาน รวมทั้งผลกระทบในระดับของชุมชน เช่น การแต่งตัวตามสมัยนิยม การนิยมใช้สิ่งของส่วนตัวที่มีราคาแพง การทดลองใช้สารเสพติด เป็นต้น

2. การสร้างการเรียนรู้เรื่องการอพยพย้ายถิ่นเพื่อเสริมสร้างสันติสุขของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี ผ่านโรงเรียนชาวประมงพื้นบ้าน

ในปี 2559 ทางโครงการวิจัยยังคงให้ความสำคัญกับการสร้างการเรียนรู้ผ่านโรงเรียนชาวประมงพื้นบ้าน

โรงเรียนชาวประมงพื้นบ้าน เป็นเวทีปฏิบัติการของการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานีและที่ได้มีการศึกษา รวบรวม จัดระบบ ประมวลความรู้มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้มีความรู้ทั้งมากและน้อยมาถ่ายทอดให้กันและกัน และเป็นเวทีที่ผู้ที่ต้องการเรียนรู้ได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างอิสระ จากการศึกษาพบว่าในปีนี้ทางโรงเรียนชาวประมงพื้นบ้านได้เพิ่มเติมประเด็นการเรียนรู้ในเรื่อง **การอพยพย้ายถิ่น**เพื่อให้ชุมชนมีความรู้เท่าทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันที่คนวัยหนุ่มสาวนิยมไปทำงานในร้านอาหารที่ประเทศมาเลเซียเพิ่มมากขึ้นและประสบปัญหาหลายๆอย่าง ทางโครงการจึงได้มีการสะท้อนมุมมองในเรื่องการอพยพไปทำงานที่มาเลเซียให้กับผู้ที่ต้องการไปทำงานที่มาเลเซียหรือกับคนในชุมชน ในประเด็นที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์การอพยพแรงงานในปัจจุบัน, การปรับตัวของแรงงาน, ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแรงงานและผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งกับชุมชนและตัวผู้อพยพเอง ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวนั้นก็จะเป็นข้อมูลเบื้องต้นเพื่อประกอบการตัดสินใจในการไปทำงานที่มาเลเซีย และเพื่อให้ผู้ที่ต้องการไปทำงานที่ประเทศมาเลเซียเกิดการนำไปปรับใช้อย่างเหมาะสม

2.1 ลักษณะการเรียนรู้การอพยพย้ายถิ่น ผ่านโรงเรียนชาวประมงพื้นบ้าน มีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานให้เกิดความรู้, การเรียนรู้จากประสบการณ์ ของผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในเรื่องการอพยพย้ายถิ่น, การเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน (Research –Based Learning) และการเรียนรู้โดยให้ชุมชนเป็นผู้แสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง

2.2 วิธีการสร้างการเรียนรู้ในโรงเรียนชาวประมงพื้นบ้าน

ประกอบด้วย (1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง (2) การเรียนรู้จากผู้อื่น เช่น การเรียนรู้จากบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากเครือญาติหรือเพื่อนบ้านภายในชุมชนเดียวกัน (3) การสนทนากลุ่ม และ (4) การเรียนรู้โดยใช้สื่อประกอบการเรียนรู้

3. แรงงานไทยที่มาเลเซียภายใต้บริบทสถานการณ์เศรษฐกิจโลก

3.1 สภาพการณ์ของแรงงานไทยที่มาเลเซีย

มาเลเซียเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มอาเซียน ที่นำเข้าแรงงานต่างชาติจากหลากหลายชาติ เป็นจำนวนมากที่สุดประเทศหนึ่งในเอเชีย เป็นแรงงานไทยประมาณ 210,000 คน มีทั้งแรงงานถูกกฎหมาย, แรงงานเข้าเมืองถูกกฎหมาย แต่ทำงานผิดกฎหมายเนื่องจากไม่มีใบอนุญาตทำงานและแรงงานเข้าเมืองผิดกฎหมายและทำงานผิดกฎหมาย ลักษณะงานที่นิยมไปทำงานมีทั้งงานก่อสร้าง ร้านอาหาร งานการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม พนักงานนวดแผนไทย พนักงานขาย การปลูกปาล์ม ยางพารา และประมง

ในช่วงที่ผ่านมารัฐบาลมาเลเซียมีความเข้มงวดในการเคลื่อนย้ายแรงงานที่ผิดกฎหมายมากขึ้น และพยายามจัดระบบให้การเคลื่อนย้ายอยู่ในระบบที่รัฐบาลดูแลได้ แม้ทางเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมาเลเซียจะมีการปราบปรามอย่างหนักตลอดยังพบการลักลอบการเข้ามาทำงานในมาเลเซียอย่างต่อเนื่อง

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานที่มาเลเซียของแรงงานไทยกับเศรษฐกิจโลก

สภาพเศรษฐกิจทั้งไทยและมาเลเซีย ต่างตกอยู่ภายใต้สภาวะความผันผวนของเศรษฐกิจโลกที่ส่งผลให้สภาวะเศรษฐกิจภายในของแต่ละประเทศเกิดการชะลอตัว รวมทั้งทั้ง 2 ประเทศต่างก็มีการออกนโยบายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจภายในของตนเอง เช่น ในกรณีของมาเลเซียมีการออกนโยบายการเก็บภาษี GST ซึ่งเป็นการจัดเก็บภาษีจากการซื้อขายสินค้าและบริการ อันส่งผลต่อประชาชนที่จับจ่ายใช้สอยเป็นอย่างมาก รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจภายในประเทศที่ส่งผลให้ค่าเงินของมาเลเซียอยู่ในสภาพแข็งค่าขึ้น

จากสภาวะดังกล่าว ก่อให้เกิดผลกระทบอื่นๆตามมา เช่น เมื่อเศรษฐกิจของมาเลเซียตกต่ำ ทำให้ประชาชนมีการจับจ่ายน้อยลง การบริโภคอาหารนอกบ้านลดลง จึงเป็นผลให้รายได้ของร้านอาหารไทยที่มาเลเซียลดลงไปด้วย จึงทำให้ผู้ประกอบการร้านอาหารมีรายรับไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ในขณะที่ต้นทุนสูงและรายได้ลดลง จึงเป็นผลให้มีการปิดตัวลงของร้านอาหาร และผู้ประกอบการร้านอาหารไทยในมาเลเซียก็เริ่มมีการมองหาช่องทางในการกลับมาเปิดร้านอาหารที่ประเทศไทย ในขณะที่ผู้ที่ไปทำงานบนเรือประมงที่มาเลเซียก็เริ่มหวนกลับมาทำการประมงแบบพื้นบ้านที่ชุมชนตนเอง โดยเริ่มมีการจัดเตรียมทยอยซื้อหาเครื่องมือประมงบางประเภท เช่น อวนกุ้ง อวนปลา ฯลฯ เป็นต้น